

KNEPKAGER, GALDESTEN OG TELEFON

Bedre sent end aldrig – siger man ofte med en forslidt vending. Langt om længe har jeg fået læst den tyske forfatter Siegfried Lenz's lille fortættede og sansede novelle om sine oplevelser med det opulente sønderjyske kaffebord. Ganske vist har jeg læst den i dansk oversættelse – i forlaget Hovedlands pragtudgave ”Sønderjysk kaffebord” fra 2007 og med fyldige illustrationer af Kirsten Reinhold. Oprindeligt er novellen under titlen Jütländische Kaffeetafel publiceret i tidsskriftet Merian Jütland så langt tilbage som i 1981. Men den har altså først nu fanget min opmærksomhed, desværre. Desværre, fordi novellen i såvel forfatterens som oversætterens vellykkede sprogdragt absolut er værd at stifte bekendtskab med. Samt nikke genkendende til indholdet. Når man som jeg er runden af den vestslesvigske muld og blæst.

Det var en bemærkning i efterordet til bogen af den altid myreflittige museumsinspektør Inge Adriansen, der kaldte tanker frem på min indre skærm og fik mig til tasterne. Hun skriver her, at der i det vestlige Sønderjylland oven i det af Lenz beskrevne kaffebord ”også skal være knepkager, der har navn efter lyden, når man bider i dem”. Ja, det kan jeg bekræfte – i hvert fald det med eksistensen af fænomenet knepkager. Om også Adriansens forklaring på navnet er rigtig – at det er såkaldt lydord, der refererer til den lyd, som spisningen af kagen fremkalder - skal jeg ikke gøre mig klog på. Mit problem med navnet var af en ganske anden art – det var i hvert fald ikke sprogvidenskabeligt. Mine problemer med knepkager hang sammen med en teenage-knægts forestillingsverden i rummet øst for Tønder i 1950'erne. Langt ude på landet. Uden elektrisk strøm og uden telefonforbindelse til omverdenen.

Det blev i mit barndomshjem ofte drøftet, hvad vi skulle vælge først at få indlagt – el eller telefon. El var en meget dyr manøvre. Der skulle trækkes ledninger over et par kilometer. Dertil kom installationer. Og alt skulle betales efter regning. Telefon derimod var en meget mere demokratisk indretning. Oprettelsesprisen var den samme for alle – uanset antallet af telefonpæle og ledningsnettets længde. Ofte hørte jeg min mor sige, at skulle hun vælge mellem elektrisk lys og telefon – så valgte hun ubetinget det sidste. Tilsyneladende en meget egoistisk indstilling. Men den var overhovedet ikke urimelig. Hendes klare overbevisning hang sammen med de galdestensanfald, hun fra tid til anden var plaget af. De af mine læsere, der kender til galdesten, vil vide at sådanne anfald er ualmindelig smertefulde. Jeg kan stadig i min indre højtaler høre min mors frygtelige klageråb inde fra sengen. I den situation var der kun ét, der kunne hjælpe – et skud morfin. I min erindring kom anfaldene altid ubelejligt – og som regel altid om natten. Og så måtte min far af sted på cykel til Jejsing for at ringe efter lægen. Og i 1950'ernes Danmark var lægen altid den praktiserende læge. Han stod til rådighed døgnet rundt. Og de allerfleste dage. Familielæge i ordets allerbedste betydning.

Så rykkede i de første år doktor Dahl og efter hans pensionering doktor Jark ud fra Tønder. Jeg husker den dag i dag den uendelig lange – sådan oplevedes den – ventetid. Jeg er sikker på, at lægen har skyndt sig så meget, han kunne. Men jeg trak først et lettelsens suk, når jeg på lang afstand gennem vinduet kunne se det ventede lys fra bilens lygter. Det var også det eneste lys overhovedet, så det kunne ikke slå fejl, at det var lægen, der var på vej. For at illustrere 50'ernes udstrakte lægeservice husker jeg, at doktor Jark en nat blev kaldt ud i en forrygende snestorm. Efter at min far i samme vejr og på cykel havde stridt sig frem til telefonen. Himmel og hav stod i ét. Da Jark ikke længere var i stand til at forcere snedriverne i bil, tog han skiene frem fra bagagerummet og bragte

på dem den med længsel ventede morfin. Så faldt min mor endelig til ro. Det gjorde vi andre også, og lægen kunne atter drage af sted.

Jeg husker en anden situation. Den fandt sted på selveste juleaftensdag. Om eftermiddagen havde vi haft besøg af lægen. Og min mor var faldet i en tiltrængt dyb søvn. Men juleaften stod for døren. Og gode råd var dyre i en familie, hvor mor havde monopol på madlavningen. Menuen skulle som sædvanlig være haresteg – den årlige betaling for jagtretten på vore marker. Haresteg turde jeg ikke gå i lag med. Derimod – kan jeg huske – lavede jeg for første gang i mit liv hakkebøffer, som min far og jeg i ensomme majestæter satte til livs. Men julestemningen var behersket – for nu at sige det mildt. Juledag var min mor atter klar – og juleharen blev tilberedt.

El eller telefon - i min mors sind var der derfor aldrig nogen tvivl. Telefonen havde absolut første prioritet. Og i 1953 fik vi den indlagt.

Også jeg havde overordentlig stor glæde af det nye stykke elektronik. Sammenlignet med vore tiders overflod var den lille sorte tingest naturligvis som en dråbe i havet. Men apparatet fik en central plads i stuen. Og nu kunne jeg kommunikere med mine kammerater vedrørende for eksempel lektier. Men timelange samtaler blev det aldrig til. Af den simple grund, at det ligesom lå i luften, at telefonen kun var opfundet til korte beskeder. Den kostede og var absolut ikke opfundet til pjat. Når jeg den dag i dag er en elendig telefon-snakker, hænger det ganske givet sammen med omstændighederne den gang.

Når man betænker, hvordan vi her i begyndelsen af det 3. årtusinde nærmest vælter os i kommunikationsmidler, er det ubegribeligt, hvordan man for blot lidt over 50 år siden kunne klare sig uden telefon og med kun én avis og en batteridreven radio, hvor batteriet altid oplevedes som fladt. Hvor ofte har jeg ikke siddet med ørerne klinet op ad højtalere for utroligt svagt at kunne høre giro 413 søndag mellem 12 og 14. Og så i dag med fastnet, trådløs og mobiltelefon, med radio og tv i alle rum, med faste og bærbare pc'er, med betalingsaviser og gratisaviser i overflod.

Men tilbage til knepkagerne. Jeg var glad for, at nævnte småkage som regel kun var på tapetet én gang om året – nemlig ved juletid. Men min mor bagte altid rigeligt, så julen kunne også i bogstavelig forstand let komme til at vare til påske. Ordet hørte i min drengetid absolut ikke til plus-ordene i mit kendskab til ord. På samme måde, som med navnet på den lille håndfuld husmandssteder, som vi beboede et af. Stedet hed og hedder Tidsholm. Et navn, der voldte mig mange kvaler – især naturligvis i forhold til kammerater og i skolen. Jeg prøvede desperat at udtale ordet med endog meget blødt ”d”, men lige meget hjalp det. I realiteten gjorde det formodentlig blot problemet endnu større ved blot at skærpe opmærksomheden omkring navnet.

– Tisser I meget der? Det var blot en af mange morsomheder, som navnet Tidsholm kunne afstedkomme. Og mine argumenter var både få og små. I dag ved jeg, at navnet første gang er registreret i 1319 som Tyazholm. Hvor første stavelse absolut ikke refererer til noget under bæltstedet, men derimod til et mandnavn, og hvor Tidsholm derfor egentlig betyder bonden Tyaz' s holm eller lille banke. Havde jeg dog blot vidst det den gang, men hvem siger i øvrigt, at det havde hjulpet? En sådan langhåret sproghistorisk forklaring var jo langt mindre spændende for teenagedrenge end den, mine kammerater lagde i ordet.

Knepkagerne, voldte mig store problemer - ligesom stednavnet. Juleforberedelserne omfattede ved siden af andre lækkerier naturligvis også bagning af småkager. Og gerne i rigelige mængder og

arter. Ved siden af brunkager, jødekager, finsk brød, vanillekranse samt mange flere – altså også knepkager. I min mors udformning var der tale om kvadratiske eller rektangulære småkager med en takket kant – lavet af den kniv, der kunne minde om en ”mini-pizzaskærer”, og som hun anvendte til at skære dem ud med. Kagen var egentlig en lidt heavy sag, var god som ”stopfoer” på et kaffebord. Den var i øvrigt inden bagningen blevet smurt ovenpå med en æggeblanding af hvide og blomme. Nu var det imidlertid hverken kagens struktur eller fremstillingsmetoden, der var mit problem.

Det var derimod de situationer, hvor jeg havde kammerater med hjemme fra skole, og hvor min mor i al sin godhed gerne ville beværte gæsten med, hvad huset eller rettere sagt gården formåede. I den situation var det ikke spor festligt for en bumset teenage- og pubertetsdreng at høre sin mor med høj og tydelig værtindestemme spørge, om gæsten ikke ville smage en knepkage – og lidt senere måske fulgt op af et tilbud om yderligere én. Spurgt med en mine, der absolut ikke var præget af antydning af associationer – for jeg er sikker på, at min mor ikke kendte ordet i anden betydning end som bagværk.

For mig har vendelboer og sønderjyder meget tilfælles. Det gælder humoren, og det gælder grønlangkål. Sidstnævnte oplevede jeg en gang i en østjysk version. Og den var absolut ikke anbefalelsesværdig. Et hvidt fluidum, domineret af en melholdig jævning, hvori der kunne skimtes grønne pletter – altså forekomster af grønkål. Nej, lad mig så bede om den ægte sønderjyske og vendelboske grønlangkål. Den er da domineres af kål. Suppekogt – kommes grønkålen på panden med rigelig smør (som en gang Conrad og i dag Price-brødrene ville sige) og i rigelig piskefløde (igen Price-brødrene). Der vendes den, indtil alt fedtstoffet er suget op i kålen. Smages til med salt og evt. lidt sukker – og så har man den ægte vare. En himmelsk spise – og så med rigtige sønderjyske eller vendelboske kålpølser til.